

»ALI SADA, SESTRO MOJA, ŠUTI...!« (2 Sam 13,20) (DE)TABUIZACIJA NASILJA NAD REDOVNICAMA*

Jadranka Rebeka ANIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Split
Bijankinijeva 13, HR – 21000 Split
rebeka.anic@pilar.hr

Sažetak

Članak tematizira nasilje nad redovnicama uzimajući u obzir da je rodni vid toga nasilja zajednički svim ženama, bez obzira na njihov stalež, službu ili zadaću u Crkvi. U prvom poglavlju predstavljena su svjedočanstva i istraživanja kojima se tema nasilja nad redovnicama pokušava detabuizirati. U drugom poglavlju tematizirano je strukturalno i duhovno nasilje jer ti oblici nasilja tvore temelj i okvir svih drugih oblika nasilja i važni su za razumijevanje nasilja nad redovnicama u cjelini. U trećem i četvrtom poglavlju predstavljene su vrste i pojavnici oblici nasilja u ženskim redovničkim zajednicama te klerikalnog nasilja nad redovnicama. U zaključku se kao osobiti problemi identificiraju strukture temeljene na asimetriji moći između klerika i laika, žena i muškaraca, poglavarica i članica zajednica kao i nužnost vremenskog ograničenja obnašanja vodećih službi u zajednici i zabrane istodobnog obnašanja više takvih služba. U kontekstu Katoličke Crkve u Hrvatskoj cilj članka je inicirati detabuizaciju i potaknuti istraživanja toga problema kako bi se stvorili programi prevencije i pomoći žrtvama nasilja.

Ključne riječi: nasilje, strukturalno nasilje, duhovno nasilje, redovnice, poslušnost, moć, Katolička Crkva.

Uvod

Problem nasilja nad ženama redovnicama i laikinjama u Katoličkoj Crkvi još je uvijek u sjeni istraživanja nasilja nad maloljetnim osobama.¹ U ovom se članku

* Ovo istraživanje provedeno je u sklopu projekta »Promjene rodničkih odnosa u Hrvatskoj« koji financira Europska unija – NextGeneration EU (01/08-73/23-2519-9).

¹ Usp. Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER, Spiritueller und sexueller Missbrauch an erwachsenen Frauen. Was aus den Berichten von Betroffenen zu lernen ist, u: Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER – Dorothee SANDHERR-

zbog opsega rada usredotočujemo na zlostavljanje nad redovnicama, premda je to nasilje u njegovu rodnom vidu² nemoguće odvojiti od nasilja nad ženama općenito.

U prvom poglavlju predstaviti ćemo istraživanja i svjedočanstva redovnica kojima se tema nasilja nad redovnicama pokušava detabuizirati. Prije negoli u trećem i četvrtom poglavlju predstavimo vrste i pojavne oblike nasilja u ženskim redovničkim zajednicama te klerikalnog nasilja nad redovnicama, u drugom ćemo poglavlju tematizirati strukturalno i duhovno nasilje koji tvore temelj i okvir svih drugih oblika nasilja i važni su za razumijevanje nasilja nad redovnicama u cjelini.

1. Nasilje nad redovnicama – tabu tema

Nema točnih brojki o tome koliko je redovnica pogođeno različitim oblicima nasilja. Procjenjuje se da je riječ o jednoj trećini redovnica u cijelom svijetu, uz pretpostavku da ih je vjerojatno više.³ Prvo detaljno izvješće o spolnom nasilju nad redovnicama uz preporuke za rješavanje toga problema napisala je 1994. godine irska redovnica Maura O'Donohue i predala ga Prefektu kongregacije za redovništvo. Izvješće se odnosilo na Afriku, ali je ona u njemu navela dvadeset i tri zemlje na pet kontinenta u kojima je registrirala nasilje nad redovnicama (Bocvana, Burundi, Brazil, Gana, Indija, Irska, Italija, Kenija, Kolumbija, Lesoto, Malavi, Nigerija, Papua Nova Gvineja, Filipini, Južna Afrika, Sijera Leone, Tanzanija, Tonga, Uganda, SAD, Zambija, Zair, Zimbabve). Prema O'Donohue nasiljem pogođene redovnice uputile su međunarodnom vodstvu svojih kongregacija »žarke apele« u kojima se tuže da »crkvene vlasti« kojima prijavljuju uznemiravanja svećenika njihove optužbe »jednostavno 'ne čuju'«. ⁴

Godinu dana kasnije, 1995. godine, udruženje viših redovničkih poglavara *Leadership Conference of Women Religious* u SAD-u naručilo je dva istraživanja o nasilju na redovnicama. Rezultati su objavljeni u stručnim časopisima 1998. godine, ali nisu izazvali pozornost medija. U vrijeme kad je istraživanje

KLEMP (ur.), *Erzählen als Widerstand. Berichte über spirituellen und sexuellen Missbrauch auch an erwachsenen Frauen in der katholischen Kirche*, Münster, 2020., 187-220, ovdje 187-188.

² Pod rodnim vidom podrazumijevamo nasilje koje je usmjereno protiv žena na temelju osobina i uloga koje im se pripisuju i ponašanja koja se od njih očekuju.

³ Usp. Johanna STREIT, *Übersehenes Unrecht. Missbrauch an Ordensfrauen*, u: *Herder Korrespondenz*, 77 (2023.) 9, 16-18, ovdje 16.

⁴ Usp. John L. ALLEN Jr. – Pamela SCHAEFFER, *Reports of abuse. AIDS exacerbates sexual exploitation of nuns, reports allege*, *National Catholic Reporter* (16. III. 2001.), u: https://natcath.org/NCR_Online/archives2/2001a/031601/031601a.htm (10. XII. 2023.).

provedeno, najmanje 34 000 od 85 000 katoličkih redovnica apostolskih kongregacija patilo je od nekog oblika seksualne traume, ponekad sa značajnim psihološkim ili duhovnim posljedicama.⁵

O seksualnom i duhovnom nasilju nad redovnicama u Africi i u Rimu, na uzroke toga nasilja te na nužnost »usklađene akcije« kako bi se prekinula »zavjera šutnje«, izvijestila je 1998. godine na susretu viših redovničkih poglavarica i predstavnika Kongregacije za institute posvećenog života i s. Marie McDonald.⁶

Unatoč navedenim istraživanjima koja upućuju da je nasilje nad redovnicama široko rasprostranjena pojava, nakon novinskih članaka o tom problemu 2001. godine vatikanski glasnogovornik je izjavio da je problem ograničen na malo zemljopisno područje te da se radi na rješavanju tih slučajeva. Što se konkretno poduzimalo, ostalo je nepoznato.⁷

Kako bi prekinule šutnju o nasilju u vlastitim redovničkim zajednicama i ono koje su im učinili svećenici, neke (bivše) redovnice objavile su knjige u kojima svjedoče o vlastitim iskustvima i teološki ih vrednuju,⁸ svjedočile su u dokumentarnim filmovima,⁹ jedna redovnica je obranila disertaciju na temu seksualnog zlostavljanja redovnica od strane svećenika u Africi.¹⁰ Nakon što se pojavio #MeToo-pokret iniciran je i #NunsToo-pokret.¹¹

⁵ Usp. John T. CHIBNALL – Ann WOLF – Paul N. DUCKRO, A National Survey of the Sexual Trauma Experiences of Catholic Nuns, u: *Review of Religious Research*, 40 (1998.) 2, 142-167, ovdje 158.

⁶ Kao uzroke ona navodi inferioran položaj žena u Crkvi i društvu, poslušnost koja se očekuje od žena prema muškim autoritetima te financijsku ovisnost redovnica o svećenicima. Usp. Marie McDONALD, The Problem of the Sexual Abuse of African Religious in Africa and in Rome. Strictly Confidential Text (20. XI. 1998.), u: https://natcath.org/NCR_Online/documents/McDonaldAFRICAreport.htm (11. XII. 2023.).

⁷ Usp. Doris WAGNER, #NunsToo, u: *Stimmen der Zeit*, 143 (2018.) 6, 347-384, ovdje 377-378.

⁸ Vidi primjerice: Doris WAGNER, *Nicht mehr ich. Die wahre Geschichte einer jungen Ordensfrau*, München, 2016.; Marie-Laure JANSSENS, *Le silence de la Vierge. Abus spirituels, dérives sectaires: une ancienne religieuse témoigne*, Montrouge, 2017.

⁹ Vidi primjerice: Eric QUINTIN – Marie-Pierre RAIMBAULT, *Gottes missbrauchte Dienerinnen* (23. III. 2023.), u: <https://www.youtube.com/watch?v=yJWw2zQiorI> (11. XII. 2023.); Florian von STETTEN, *Im Namen Gottes - Frauen gegen Missbrauch in der Kirche* (8. XI. 2019.), u: https://www.youtube.com/watch?v=U0a16dp3Q_g (11. XII. 2023.); Astrid HARMS-LIMMER – Stephan KEICHER, *Eine ehemalige Ordensfrau klagt an* (8. XI. 2019.), u: https://www.youtube.com/watch?v=PfF_ArkQzFY (11. XII. 2023.).

¹⁰ Sr. Mary Makamatine LEMBO iz Toga obranila je 26. rujna 2019. na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu doktorski rad *Relations pastorales matures et saines: Maturité affective et sexuelle pour une collaboration entre prêtres et femmes consacrées, témoignage pour le Règne de Dieu*. Vidi: <https://www.unigre.it/en/research-and-publications/closed-disseminations/?ua=&keywords=&tc=&st=156389&OK=Cerca> (16. XII. 2023.).

¹¹ Usp. Sylvia POGGIOLI, After Years Of Abuse By Priests. #NunsToo Are Speaking Out (18. III. 2019.), u: <https://www.npr.org/2019/03/18/703067602/after-years-of-abuse-by-priests-nunsto-are-speaking-out> (11. X. 2023.).

»Kulturu šutnje i tajnosti« osudilo je 2018. godine Međunarodno udruženje viših redovničkih poglavarica, koje predstavlja više od 500 000 redovnica širom svijeta.¹² Nacionalno udruženje redovnica (*National Assembly of women religious*) iz Indije naručilo je istraživanje o zlostavljanju redovnica u Indiji i 2018. godine objavilo njegove rezultate. U istraživanju je sudjelovalo 40% vrhovnih poglavarica 300 kongregacija koje predstavljaju 130 000 indijskih redovnica.¹³ Intervjuirane poglavarice smatraju da je vrijeme da se progovori i da se redovnice bore za ravnopravan položaj jer »patrijarhalni način razmišljanja ne gleda na službu kojom [...] daju svoj doprinos Crkvi, već je shvaćaju kao ropstvo koje se duguje moćnicima«¹⁴. U predgovoru objavljenog izvješća bivši vrhovni poglavar Kongregacije kršćanske braće Philip Pinto smatra da je u anketi sudjelovala samo četvrtina poglavarica zbog delikatnosti teme i straha od odmazde te da bi rezultati bili još »rječitiji« da su umjesto poglavarica intervjuirane sve redovnice.¹⁵

U veljači 2019. godine papa Franjo priznao je problem seksualnog zlostavljanja redovnica koje su učinili svećenici: »Istina je, postoje svećenici i biskupi koji su to napravili.«¹⁶ U srpnju iste godine Papa objavljuje dokument *Vos estis lux mundi* u kojem donosi pravila za sprečavanje i suzbijanje seksualnoga zlostavljanja maloljetnika i ranjivih odraslih osoba. Žene su u tom dokumentu uključene u izraz »ranjiva odrasla osoba« te su tako ostale nevidljive. Dokument ipak priznaje da žena kao odrasla osoba može biti žrtva.¹⁷

U rujnu 2019. godine u Njemačkoj je održana konferencija o nasilju nad ženama u Katoličkoj Crkvi u organizaciji ureda Njemačke biskupske konferencije, viših redovničkih poglavarica i udruga katoličkih žena. Konferencijom

¹² Više o tome vidi u: Jadranka Rebeka ANIĆ – Ana Thea FILIPOVIĆ, Gehört die Ausbeutung zum System? Kirche und die (Ordens)frauen, u: *Journal of the European Society of Women in Theological Research*, 28 (2020.), 109-125.

¹³ Usp. Sr. Inigo, Voreword, u: Hazel D'LIMA – Cletus ZUZARTE – Pallavi XALXO, *It's High Time. Women Religious speak up on Gender Justice in the Indian Church. A Study commissioned by the CRI (Women)*, Mumbai, 2018., 7-10, ovdje 8.

¹⁴ Hazel D'LIMA – Cletus ZUZARTE – Pallavi XALXO, *It's High Time*, 61.

¹⁵ Usp. Philip PINTO, Preface, u: Hazel D'LIMA – Cletus ZUZARTE – Pallavi XALXO, *It's High Time*, 11-14, ovdje 13.

¹⁶ Anne-Marie BISSADA, Priests sexually abuse nuns, admits Pope Francis (8. II. 2019.), u: <https://www.rfi.fr/en/africa/20190206-pope-francis-publicly-acknowledges-sexual-abuse-nuns-hands-priests-nunstoo-vatican> (11. XII. 2023.).

¹⁷ Usp. Papa FRANJO, *Apostolsko pismo u obliku motuproprija vrhovnog svećenika Franje »Vos estis lux mundi«* (7. V. 2019.). Ažurirani motuproprijo stupio je na snagu 30. III. 2023. i ukida prethodni iz 2019. godine. Usp. VATICAN NEWS, Papa potvrdio »Vos estis lux mundi«, postupak protiv zlostavljanja (25. III. 2023.), u: <https://www.vaticannews.va/hr/papa/news/2023-03/papa-franjo-potvrdio-vos-estis-lux-mundi-protiv-zlostavljanja.html> (11. XII. 2023.).

se obuhvatilo sve žene pogođene nasiljem, i laikinje i redovnice. Sudionici su ocijenili konferenciju povijesnim trenutkom jer se pokazalo da je javni govor o proživljenom nasilju dozvoljen te da pogođene zlostavljanjem nisu same.¹⁸

Problem nasilja nad ženama u Crkvi spominje se i u radnom dokumentu *Instrumentum laboris* priređenom za prvo zasjedanje XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode. Prema tom dokumentu Crkva se treba boriti »protiv svih oblika diskriminacije i isključenosti s kojima se žene suočavaju u Crkvi i društvu«¹⁹. U br. 9 sažetog izvješća s tog prvog zasjedanja navodi se da su mnoge žene govorile o »Crkvi koja ranjava« te da »Seksualno zlostavljanje, zlouporaba moći i ekonomsko zlostavljanje i dalje vape za pravdom, iscjeljenjem i pomirenjem.«²⁰ Vezano uz žene u posvećenom životu, to izvješće ocjenjuje da ih se prečesto smatra »jeftinom radnom snagom« te stoga upućuje na nužnost da se razmotre i riješe »slučajevi diskriminacije, radne nepravde i nepoštene naknade«²¹.

Premda se o zlostavljanju redovnica sve više istražuje, piše i javno govori,²² to je još uvijek tabu-tema. Na takav zaključak upućuje strah redovnica pogođenih nasiljem da o tome govore i njihova želja da se sačuva anonimnost njih i zajednica kojima pripadaju.²³ Razlozi strahu su nepovjerenje na koje žrtve nasilja nailaze, optužbe da su same krive jer su izazivale »dobrog« i

¹⁸ Usp. Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER, Erzählen ist Widerstand. Zur Einführung, u: Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER – Dorothee SANDHERR-KLEMP (ur.), *Erzählen als Widerstan*, 13-24, ovdje 14.

¹⁹ XVI. Redovna opća skupština Biskupske sinode, *Za sinodalnu Crkvu, Zajedništvo, sudjelovanje*, poslanje *Instrumentum laboris* za prvu sesiju (listopad 2023.), B 2.3., u: https://sinoda.hbk.hr/dokumenti/20230901-Instrumentum-laboris-Sinoda-o-sinodalnosti-2023_PDF-1.pdf (1. I. 2024.).

²⁰ Sinodalna Crkva u poslanju – Sažeto izvješće s prvog zasjedanja XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode (4. – 9. X. 2023.), br. 9, u: <https://hbk.hr/sinodalna-crkva-u-poslanju-sazeto-izvjesce-s-prvog-zasjedanja-xvi-redovne-opce-skupstine-biskupske-sinode-4-9-listopada-2023/> (31. I. 2024.).

²¹ *Isto*.

²² Usp. Rocío FIGUEROA ALVEAR – David TOMBS, Obeying God's Plan? The Spiritual Abuse of Nuns, u: Daniel J. FLEMING – James F. KEENAN – Hans ZOLLNER (ur.), *Doing Theology and Theological Ethics in the Face of the Abuse Crisis*, Eugene, Oregon, 2023., 140-157; Rocío FIGUEROA – David TOMBS, Living in Obedience and Suffering in Silence. The Shattered Faith of Nuns Abused by Priests, u: Mathias WIRTH – Isabelle NOTH – Silvia SCHROER (ur.), *Sexualisierte Gewalt in kirchlichen Kontexten. Sexual Violence in the Context of the Church*, Berlin – Boston, 2022., 45-74; Glòria DURÀ-VILÀ – Roland LITTLEWOOD – Gerard LEAVEY, Integration of sexual trauma in a religious narrative: Transformation, resolution and growth among contemplative nuns, u: *Transcultural Psychiatry*, 50 (2013.) 1, 21-46; Constance VILANOVA, *Religieuses Abusées: Le Grand Silence*, Paris, 2020.; Josephine BECK-ENGELBERG, *Ergebnisse der Umfrage von Mission zum Thema: Missbrauch an Ordensfrauen*, Aachen, 2020.

²³ Usp. Giovanni CUCCI, Introduzione, u: Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio. Abusi, violenze, frustrazioni nella vita religiosa femminile*, Milano, 2021., 15-35, ovdje 18-19.

»svetog« svećenika i jer se nisu branile. Spomenuto istraživanje iz Indije upućuje i da se poglavarice boje iznijeti stvar pred biskupa jer bi reakcije svećenika mogle pogoršati situaciju. Osim toga, prijave nasilja najčešće ne daju pozitivan rezultat: u svega 14,9% slučajeva razgovori s biskupima urodili su pozitivnim rezultatom dok je 46,3% redovnica imalo negativna iskustva.²⁴ Usto prijava nasilja nekad dovodi do podjele i u samoj redovničkoj zajednici: »Ponekad kada je poglavarica ispitivala župnike ili upravitelje, druge starije sestre u zajednici otišle bi k njemu nasamo i umirile svećenika te optužile poglavaricu ili sestre.«²⁵ Podilaženje autoritetu smatra se »doprinosom mirnom suživotu i održavanju *status quo* zajednice«²⁶.

Nasilje nad redovnicama u Hrvatskoj još je uvijek tabu-tema. Nakon Papina priznanja seksualnog nasilja nad redovnicama 2019. godine u katoličkim medijima se pojavilo svega nekoliko načelnih izjava i osuda toga problema nakon kojih je uslijedila šutnja. To ne iznenađuje jer je šutnja o položaju žena karakteristična za Crkvu u Hrvatskoj.²⁷ Opravdano je pretpostaviti da ni same redovničke poglavarice ne priželjkuju takva istraživanja jer se boje rezultata koji bi se odnosili i na unutarnje uređenje života u njihovim zajednicama.

Budući da se nasilje nad redovnicama ne može svesti na razinu osobnog nasilja već ima strukturalni karakter u kojem važnu ulogu ima i duhovno nasilje, kratko ćemo predstaviti ta dva oblika nasilja i njihovu povezanost.

2. Strukturalno i duhovno nasilje

Zahvaljujući sve većem broju svjedočanstava nasiljem pogođenih redovnica, više se ne sumnja u strukturalnu dimenziju toga nasilja i ne pokušava ga se svesti na individualne psihičke karakteristike počinitelja. Postalo je jasno da je nasilje složen splet individualnih i sustavnih čimbenika, da je (seksualno) nasilje nad ženama uvijek povezano s duhovnim nasiljem, rodним konceptima, asimetrijom moći, ovisnosti, različitim pristupima pravu ili nejednakim ekonomskim odnosima. Primjerice, redovnice pogađa asimetrija moći koja postoji između žena i muškaraca, između svećenika kao nositelja autoriteta crkvene službe i žena koje su socijalizacijom odgajane da ih bez prigovorno poštuju i slušaju, između poglavarice i novakinje, duhovnog pratitelja i praćene, na-

²⁴ Usp. Hazel D'LIMA – Cletus ZUZARTE – Pallavi XALXO, *It's High Time*, 51-53.

²⁵ *Isto*, 57.

²⁶ *Isto*.

²⁷ Usp. Jadranka Rebeka ANIĆ, Žene i službe u Katoličkoj crkvi. Mogućnosti, stanje, perspektive, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 4, 861-884.

dređenoga i zaposlenice. Zbog svega toga Crkva se ne pojavljuje kao »sigurno mjesto« na kojem su žene zaštićene od nasilja ili gdje bez straha o tome mogu govoriti i protiv toga se boriti.²⁸

Na strukturalni karakter nasilja ne upućuje samo velik broj zlostavljanih redovnica nego i sektaška zastranjenja koja se mogu pojaviti u redovničkim zajednicama i crkvenim ustanovama i s tim povezano duhovno nasilje kao i ustrajno zataškavanje poglavara i crkvene hijerarhije. Opravdanje da zajednica koja ima crkveno priznanje ne može imati sektaški karakter,²⁹ ne može se više obraniti. Pokazalo se, naime, da ključ nije crkveno priznanje, već prisutnost duhovnog nasilja. Psihoterapeutkinja Stephanie Butenkemper identificirala je osam koraka nenasilnog ispiranja mozga kojima se koristila Komunistička partija Kine, a koji se pojavljuju i u katoličkim zajednicama. Riječ je o kontroli društvenog okruženja, mističnoj manipulaciji, zahtjevu za čistoćom, ritualu ispovijedi, svetoj znanosti, žargonu zajednice kojim se prikrivaju problemi, prvenstvu učenja pred osobom te presudi o pravu na postojanje.³⁰ Francuska biskupska konferencija objavila je 13. siječnja 2023. godine dokument *Sektaški ekscesi u crkvenim institucijama* u kojem se kao sektaška obilježja zajednica navode kult osobe utemeljitelja, lom s izvanjskim svijetom, manipulacije i nedosljednost života odgovornih u zajednici.³¹ Njemački biskupi gotovo iste indikatore navode za duhovno zlostavljanje:³² manipulacije i povrede duhovne autonomije, kontrola komunikacije i informacija, zahtjevi za ekskluzivnost

²⁸ Usp. Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER, *Erzählen ist Widerstand*, 15, 19; Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER, *Spiritueller und sexueller Missbrauch an erwachsenen Frauen*, 188. Na strukturalni karakter nasilja nad ženama upućuje i Sažeto izvješće s prvog zasjedanja XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode kad to nasilje povezuje s klerikalizmom, šovinističkim mentalitetom i neprimjerenom uporabom autoriteta. Prema tom izvješću potrebne su »učinkovite strukturne promjene« temeljene na dubokom duhovnom obraćenju. Usp. Sinodalna Crkva u poslanju – Sažeto izvješće s prvog zasjedanja XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode, br. 9.

²⁹ Usp. Christoph SCHÖNBORN, *Are there Sects in the Catholic Church?*, u: *L'Osservatore Romano*, 20. XVII. 1997., 3.

³⁰ Usp. Stephanie BUTENKEMPER, *Toxische Gemeinschaften. Geistlichen und emotionalen Missbrauch erkennen, verhindern und heilen*, Freiburg – Basel – Wien, 2023., 72-99.

³¹ Usp. CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, *Dérives sectaires dans les institutions d'Église. Emprises et Dérives sectaires dans l'Église catholique* (13. I. 2023.), u: <https://eglise.catholique.fr/conference-des-veques-de-france/cef/535818-derives-sectaires-dans-les-institutions-deglise-liste-de-criteres/> (11. XII. 2023.).

³² Na njemačkom govornom području se i za duhovno i za seksualno nasilje najčešće upotrebljava izraz *Missbrauch* (zlostavljanje) uz napomenu da ima isto značenje kao i nasilje. Usp. Barbara HALSBRAUCH – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER, *Erzählen ist Widerstand*, 17-18. Budući da se odabir termina *Missbrauch* tumači njegovim korištenjem u društvenom i znanstvenom kontekstu, u ovom radu ćemo se s obzirom na hrvatski kontekst koristiti izrazom *nasilje*.

grupe ili odgovorne osobe (kult osobe) te ideologizacija vjerskih vrijednosti i praksi.³³ Sve navedeno vodi duhovnom nasilju.

Postoje različite definicije duhovnog nasilja. Na njemačkom govornom području najčešće se poziva na definiciju Doris Wagner: »Duhovno zlostavljanje je povreda prava na duhovno samoodređenje.«³⁴ Duhovno nasilje se događa kad se pozivom na religijska uvjerenja osobu stavlja pod pritisak ili prisiljava da prihvati tumačenja svoga života i donosi odluke koje oslobođena toga pritiska ne bi donosila. Ono, dakle, djeluje na sposobnost razmišljanja, shvaćanja i na emocije. Posebnost toga nasilja u odnosu na mentalno je u tome da se u njemu zlorabe »vjera, kršćanska učenja i vrijednosti [...] unutar asimetričnih odnosa za manipuliranje, iskorištavanje ili ugnjetavanje povjerljive ili ovisne osobe prema vlastitim idejama i potrebama«³⁵. To nasilje čini osoba moralnog i religijskog autoriteta koja iskorištava svoju poziciju kako bi imala moć nad savješću drugih osoba i nad njima postigla kontrolu.³⁶ Na taj način ta osoba zauzima mjesto Boga u savjesti druge osobe s namjerom da s njom manipulira koristeći je za svoje ciljeve.

Dakle, kod duhovnog nasilja riječ je o zlorabi moći koju netko ima na temelju službe koju obavlja u Crkvi ili na temelju duhovnog autoriteta bez da je u Crkvi na poziciji moći vezane uz službu. Prvi vid njemački biskupi nazivaju »duhovna zloraba moći« (*spirituellen Machtmissbrauch*), drugi »zloraba duhovnog autoriteta« (*Missbrauch geistlicher Autorität*).³⁷ Među mjestima na kojima se ta dva vida nasilja događaju njemački biskupi navode i redovničke zajednice, sekularne institute i duhovne zajednice.³⁸

Da duhovno nasilje nije novi fenomen u Crkvi, svjedoči iskustvo sv. Ivane Franciske de Chantal (1572. – 1641.), koje se ni po čemu ne razlikuje od suvremenih oblika toga nasilja. Ona je susrela duhovnog vođu »vrlo popularnog među pobožnim osobama«, koji ju je pozvao da se s njim poveže preko četiri zavjeta: da će mu se pokoriti, da ga nikad neće zamijeniti nekim drugim, da će držati u tajnosti sve što će joj reći, da će samo njemu povjeriti svoju

³³ Usp. SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Missbrauch geistlicher Autorität. Zum Umgang mit Geistlichem Missbrauch*, Bonn, 2023, 16-22.

³⁴ Doris WAGNER, *Spirituellem Missbrauch in der katholischen Kirche*, Freiburg – Basel – Wien, 2019, 79.

³⁵ Stephanie BUTENKEMPER, *Toxische Gemeinschaften*, 23.

³⁶ Usp. Céline HOYEAU, *Der Verrat der Seelenführer. Macht und Missbrauch in Neuen Geistlichen Gemeinschaften*, Freiburg – Basel – Wien, 2023, 103-104.

³⁷ Usp. SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Missbrauch geistlicher Autorität*, 6, 11.

³⁸ Usp. *Isto*, 16.

intimu.³⁹ Nakon dvije mučne godine toga zavjeta ju se oslobodio sv. Franjo Saleški, uz obrazloženje da »ništa ne vrijede osim što uništavaju mir savjesti«⁴⁰. Svoje iskustvo sv. Ivana je sažela u sljedeće karakteristike: duhovni odnos shvaćen je kao posjedovanje nečije intimnosti; manipulira se u Božje ime kako bi se poništila volja drugoga; zahtijeva se posvemašnja podređenost; apsolutna zabrana razgovora s drugima pod prijetnjom grijeha a s ciljem vezivanja osobe samo uz sebe.⁴¹ Sve navedeno često služi i kao priprema za seksualno nasilje.

Stephanie Butenkemper navodi četiri međusobno povezane karakteristike duhovnog zlostavljanja koje se pojavljuju i u sektama i u zajednicama u Katoličkoj Crkvi, uključujući redovničke zajednice. Riječ je o povredi granica, ograničenjima, idealiziranju i obezvređivanju. Nasilje u ženskim redovničkim zajednicama prikazat ćemo upravo na temelju tih karakteristika.

3. Nasilje u ženskim redovničkim zajednicama

Prva karakteristika koju navodi Butenkemper je *povreda granica*⁴² i odnosi se na miješanje *forum internum* i *forum externum* u zajednici, odnosno, na nepoštivanje odredbi Zakonika kanonskog prava da ista osoba ne smije biti voditelj zajednice i duhovnik (kan. 239 – 240). Jedna sestra svjedoči da je poglavarica u njezinoj zajednici bila: »utemeljiteljica, ekonomica, vrhovna poglavarica i gospodarica novakinja, a u tim je ulogama ostala 35 godina, mijenjajući čak i neke odredbe Konstitucija«⁴³.

Povreda granica odnosi se i na uskraćivanje psihološke pomoći uz tumačenje da redovnice ne idu psihologu, a ako to žele, trebaju najprije izići iz zajednice.⁴⁴ Ako se i dozvoli psihološka pomoć, događa se da psihologinja o razgovorima izvještava poglavarice. Umjesto psihološke pomoći redovnicama koje osjećaju psihičke problem nude se duhovna tumačenja, »duhovni

³⁹ Usp. Giovanni CUCCI, *Rischi della vita religiosa*, u: *La civiltà cattolica*, 171 (2020.) 4092, 557-569, ovdje 564.

⁴⁰ *Isto*.

⁴¹ Usp. *Isto*, 564-569.

⁴² Više o tome vidi u: Stephanie BUTENKEMPER, *Toxische Gemeinschaften*, 26-29.

⁴³ Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio. Abusi, violenze, frustrazioni nella vita religiosa femminile*, Milano, 2021., 69. Knjiga donosi svjedočanstva redovnica iz cijelog svijeta i različitih životnih dobi o zlostavljanju koje su doživjele u svojim zajednicama. Na temelju knjige nije moguće utvrditi u kojim se društveno-eklezijalnim kontekstima nasilje događa češće, ali je jasno da se sve vrste nasilja pojavljuju bez obzira na kontinent, državu ili kulturu.

⁴⁴ Usp. *Isto*, 94.

flasteri«⁴⁵ poput ovoga: »Da je uistinu Bog u tvome srcu, ne bi imala probleme i imala bi svu potrebnu snagu!«⁴⁶ Postoje i svjedočanstva o okrivljivanju i udaljavanju članica zajednice koje su psihički oboljele.⁴⁷

Ograničenje obuhvaća suptilan proces indoktrinacije kojim se članice zajednice na razne način pokušava izolirati kako bi se s njima duhovno manipuliralo. Ono obuhvaća ograničenje kontakata, pristupa informacijama, knjigama, prislušivanje, nadzor dopisivanja i slično. Ograničenje kontakata izvan zajednice opravdava se potrebom zaštite života i duhovnosti u zajednici jer ljudi izvana ne mogu shvatiti visoke ideale koje zajednica živi. Ograničenjem su obuhvaćeni i kontakti s članovima obitelji.⁴⁸ Jedna redovnica navodi da joj nije bilo lako uvijek imati uz sebe sestru koja je slušala njezine telefonske razgovore i otvarala njezina pisma.⁴⁹ Postoje i drastični slučajevi povezani s rasizmom. Navodimo samo primjer novakinje iz Kameruna koja je živjela u jednoj zajednici u Minnesoti (SAD). Njoj je vijest o majčinoj smrti priopćena tek nakon tjedan dana.⁵⁰

Ograničenje kontakata u zajednici obuhvaća zabranu horizontalne komunikacije između članica zajednice, dozvoljena je samo vertikalna komunikacija s višim autoritetom. U ime jedinstva prakticira se »kultura laži«⁵¹. Jedna redovnica svjedoči kako im se pri posjetama viših poglavarica savjetovalo da ne govore o zajednici, već samo o vlastitim slabostima.⁵² Druga svjedoči: »Može li se reći što se misli? Apsolutno ne! Od straha i ogorčenosti bilo je bolje šutjeti. [...] Bojala sam se da će sve reći majci Joani.«⁵³

U nekim redovničkim zajednicama cenzurirano je čitanje i crkvenih dokumenata, Zakonika kanonskog prava i konstitucija zajednice kako bi se članicama onemogućila usporedba konkretnog života s tim dokumentima i propisima.⁵⁴ Jedna redovnica svjedoči da je čekala novicijat da nauči nešto više o zavjetima koje će položiti i o konstitucijama, ali: »Umjesto toga ništa.«⁵⁵

⁴⁵ Usp. VOICE OF FAITH, *Missbrauch in der spirituellen Begleitung*, 1:33:17 (30. X. 2020.), u: <https://www.youtube.com/watch?v=ujbmZZxFDnE> (16. XII. 2023).

⁴⁶ Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 92.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 81-82.

⁴⁸ Usp. Dymas de LASSUS, *Verheissung und Verrat. Geistlicher Missbrauch in Orden und Gemeinschaften der katholischen Kirche*, Münster, 2022., 112-114; Rocio FIGUEROA ALVEAR – David Tombs, *Obeying God's Plan?*, 152-153.

⁴⁹ Usp. Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 68.

⁵⁰ Usp. *Isto*, 61.

⁵¹ Usp. Giovanni CUCCI, *Rischi della vita religiosa*, 560.

⁵² Usp. *Isto*, 561.

⁵³ Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 68.

⁵⁴ Usp. Giovanni CUCCI, *Rischi della vita religiosa*, 560.

⁵⁵ Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 59.

Ograničenje se često odnosi i na poseban smjer duhovnosti koji se proglašava najboljim putem svetosti ili osobnog spasenja.⁵⁶ Psihologinja koja je pratila oko petnaest kontemplativnih redovnica koje su otpuštene zbog suicidalnih misli svjedoči da one nisu pokazivale znakove psihičke neravnoteže ili velike depresije. Problem je bio stil života: pokušale su postati savršena redovnica prilagođavajući se pravilima koja nisu odgovarala njihovoj osobnosti. Nemogućnost postizanja ideala pojačavala je sumnje i loše slike o sebi do te mjere da su počele vjerovati da su »đavolski plijen« te da ih samo smrt može osloboditi muke.⁵⁷

Duhovnom zlostavljanju služi i žargon zajednice kojim se jasno signalizira koja su ponašanja pozitivna, a koja negativna. Nepoželjne osobine su ponos, samosvijest i slično, dok su poželjne vrline poniznost, odanost, konformnost.⁵⁸ Nekad se osobu ne prihvaća u zajednicu uz obrazloženje da je previše nezavisna i jakog karaktera te da bi za nju poslušnost bila teška jer ju se ne može »oblikovati«.⁵⁹ Jedna redovnica svjedoči: »Nisu željele mene s mojim darovima, mojom inteligencijom, već osobu načinjenu prema njihovoj slici.«⁶⁰ Drugoj je poglavarica rekla: »Ako dođete k nama, morate pokopati sve svoje talente i odreći se svoje volje.«⁶¹ Ili: »Poslušnost se živjela na vrlo represivan način [...] bez slobode mišljenja.«⁶²

Redovnice koje su na poslu izvan zajednice cijenjene u zajednici doživljavaju omalovažavanje, proglašava ih se nesposobnima, odnosi se prema njima kao prema djeci.⁶³ Primjerice, uspješna menadžerica koja je postala redovnica u samostanu ne može savjetovati kako poboljšati kvalitetu zajedničkog života, već se mora pokoravati poglavaricama koje vladaju špijunirajući.⁶⁴ Poglavarice se ne koriste »mozgom« svih sestara već na bilo kojoj razini »donose odluke 'za' nas, umjesto 's nama.«⁶⁵ U donošenje odluka osobito se često ne uključuje sestre s privremenim zavjetima.⁶⁶

⁵⁶ Usp. Stephanie BUTENKEMPER, *Toxische Gemeinschaften*, 29.

⁵⁷ Usp. Giovanni CUCCI, *Rischi della vita religiosa*, 559-560.

⁵⁸ Usp. Stephanie BUTENKEMPER, *Toxische Gemeinschaften*, 87-89.

⁵⁹ Usp. Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 106.

⁶⁰ *Isto*, 105.

⁶¹ Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER, *Erzählen ist Widerstand*, 124.

⁶² Rocio FIGUEROA ALVEAR – David Tombs, *Obeying God's Plan?*, 146.

⁶³ Usp. Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 97-110.

⁶⁴ Usp. *Isto*, 89-96.

⁶⁵ Usp. *Isto*, 107.

⁶⁶ Usp. Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER, *Erzählen ist Widerstand*, 160.

Povreda granica i ograničavanje preklapaju se u slučajevima ograničavanja psihološke i duhovne pomoći samo na osobe iz vlastite zajednice kao i prisile da se prihvati duhovno praćenje premda osoba to ne želi.⁶⁷

Poseban vid duhovnog nasilja je idealiziranje poglavarica koje se shvaća kao Božje zastupnice: »Rekli su nam da su nadređeni u kući Bog. [...]. Naučile su me da ne propitujem autoritete; bilo nam je zabranjeno loše misliti o autoritetima. Dakle, polazište je bilo da nisam u pravu i da ne vidim zbilju. Ja sam bila ta koja se morala potruditi promijeniti svoje misli.«⁶⁸ Kritiku ili proturječnost tumači se kao otpor Duhu Svetom, a osobu koja ih propituje obezvređuje se i ponižava, često i pred cijelom zajednicom: »Dijalozi za vrijeme obroka bili su vrlo napeti: korišteni su za javne ispravke i naučile smo biti ponizne, prihvaćajući da su drugi u pravu jer je suprotstavljanje bilo znak ponosa.«⁶⁹ Obezvređivanje se tumači kao usluga žrtvama jer im pomaže da (p)ostanu ponizne.⁷⁰

Kao što je već spomenuto, zlostavljanja u ženskim redovničkim zajednicama upućuju na problem dugogodišnjeg ostajanja u službi vodstva istih osoba. Takve su osobe u riziku da se poistovjete s ulogom, da vlastitu volju poistovjete s voljom Božjom te da članice zajednice dužnost vlastite potrage za voljom Božjom zamijene odobravanjem autoritetu: »Naša je generalica bila na moći 32 godine i tražila je da bude doživotno. Nitko od nas se ne brine ni o čemu, nitko ne kontrolira anomalije. Generalica ima moć imenovati provincijalke iz svojih 'krugova' bez da sluša glas sestara. Provincijalke prema svojoj volji biraju savjetnice među svojim prijateljicama [...] tako su na kapitulju 2/3 njih ovisne o generalnoj.«⁷¹

Na pitanje kako je to moguće s obzirom na obnovu redovničkog života nakon Drugoga vatikanskog koncila kao odgovor donosimo svjedočanstvo redovnice koja kaže da je ušla u zajednicu koja se hvalila da je vjerna crkvenom nauku o redovničkom životu i da provodi obnovu konstitucija u skladu sa zahtjevima Drugoga vatikanskog koncila. Međutim, kad su nove konstitucije 1984. odobrene, zaustavio se proces obnove. Shvaćanje zavjeta i autoriteta u zajednici ostali su nepromijenjeni.⁷²

Kao poseban oblik nasilja u redovničkim zajednicama pojavljuje se i pitanje rada i slobodnog vremena. U nekim zajednicama rad je iznad svega, osobito

⁶⁷ Usp. Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 78.

⁶⁸ Rocío FIGUEROA ALVEAR – David Tombs, *Obeying God's Plan?*, 147-148.

⁶⁹ *Isto*, 155.

⁷⁰ Usp. Stephanie BUTENKEMPER, *Toxische Gemeinschaften*, 35.

⁷¹ Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 121.

⁷² Usp. *Isto*, 98.

se cijene fizički poslovi jer iskustvo tih poslova ima većina sestara. Radu se daje prednost i pred molitvom: »Vrijeme predviđeno za molitvu je veoma ograničeno, prema Konstitucijama trebamo molitvi posvetiti šest sati dnevno, ali uspijemo samo pola od toga.«⁷³ Ako i postoji slobodno vrijeme, u nekim ga se zajednicama provodi u zajedničkim aktivnostima. Slično je i s godišnjim odmorom koji se također provodi zajedno.⁷⁴ Na takav način osobi se ne daje mogućnost odmaka od svagdašnjice, osobne meditacije i refleksije nad životom.

Osim duhovnog zlostavljanja, postoji i fizičko zlostavljanje koje je u nekim slučajevima povezano i s rasnim pitanjem. Oblici fizičkog zlostavljanja su zabrana održavanja osobne higijene, zabrana ulaska u kapelu, prisilno stajanje vani na hladnoći nakon večere, uskraćivanje hrane i slično.⁷⁵

Psihijatar i psihoterapeut Tonino Cantelmi smatra da se u ženskim »prividno aktivnim zajednicama« kriju »skriveni oblici patnje i grozne usamljenosti«, dok u ženskim monaškim zajednicama »ima previše neizrecive patnje, previše dirigiranja i izolacije koja nije uvijek zdrava«⁷⁶. Zlostavljane redovnice se boje napustiti zajednicu jer je to traumatično iskustvo koje prolaze same: »Rosanna se sjeća da je svatko tko je napustio zajednicu 'bio demoniziran'.«⁷⁷ Ne postoji služba koja bi ih pratila i pomagala im, zajednica s njima prekida kontakt, financijski nisu osigurane, teško im se ponovno uključiti u društvo i naći posao osobito ako su starije dobi.⁷⁸

4. Klerikalno nasilje

U predgovoru izvješća o zlostavljanju redovnica u Indiji Philip Pinto piše da je na djelu »naglašen klerikalizam protiv kojeg se bori papa Franjo«, a koji podržava patrijarhalni mentalitet koji žene vidi kao vlasništvo i inferiorne.⁷⁹ Negativno shvaćanje žena proteže se kao crvena nit klerikalnog nasilja nad redovnicama, koje je moguće podijeliti na ekonomsko i seksualno uz napomenu da se ta dva vida nasilja nekad preklapaju.

⁷³ Isto, 119.

⁷⁴ Usp. Franziska ROTH, Eine Trennung von forum externum und forum internum gab es nie, u: Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER – Dorothee SANDHERR-KLEMP (ur.), *Erzählen als Widerstand*, 152-160, ovdje 154.

⁷⁵ Usp. Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 69-70, 145.

⁷⁶ Usp. Isto, 170-171.

⁷⁷ Rocio FIGUEROA ALVEAR – David Tombs, *Obeying God's Plan?*, 150.

⁷⁸ Usp. Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 116, 173.

⁷⁹ Usp. Philip PINTO, *Preface*, 12. Također usp. Johanna STREIT, *Übersesehenes Unrecht*, 16-17.

4.1. Ekonomsko nasilje

Članak o ekonomskom izrabljivanju redovnica u Katoličkoj Crkvi objavljen u službenim novinama Svete Stolice *L'Osservatore Romano* (1. ožujka 2018.) izazvao je veliku pozornost crkvene i društvene javnosti. Članak donosi iskustva redovnica, od kojih mnoge dolaze iz siromašnijih zemalja juga, koje rade u kućanstvima, pastoralnim službama ili u raznim crkvenim institucijama bez ugovora o radu, regulacije radnog vremena, slobodnog vremena i pravedne plaće.⁸⁰ Takve radne uvjete imale su i redovnice u Hrvatskoj u doba socijalizma. Razlika je u tome što se to donekle moglo opravdavati teškom ekonomskom situacijom Crkve u to doba.⁸¹ Međutim, nakon demokratskih promjena redovničke poglavarice morale su uložiti mnogo napora kako bi za redovnice zaposlene u crkvenim domaćinstvima, pastoralu i raznim crkvenim institucijama sklopile povoljnije radne ugovore. Ne postoje istraživanja koja bi pokazala kakva je situacija danas.

Prikaz glavnih problema ekonomskog nasilja nad redovnicama temeljit ćemo na istraživanju provedenom u Indiji. To istraživanje može poslužiti kao matrica za usporedbu s problemima s kojima se susreću redovnice u raznim dijelovima svijeta, uključujući i Hrvatsku.

Ekonomsko nasilje nad redovnicama u Indiji može se razlikovati na nasilje vezano uz rad i nasilje vezano uz imovinu zajednice. Počet ćemo s pitanjima vezanim uz rad redovnica.

Redovnice ističu da se u crkvenim institucijama ne vrednuje njihove osobne i profesionalne kompetencije. Primjerice, u biskupijskim školama nekvalificirane svećenike imenuje se za ravnatelje škola i za to primaju odgovarajuću plaću, posao pak obavljaju kvalificirane redovnice za manju plaću. Također, redovnice su obvezne predavati u biskupijskim školama u kojima primaju niže plaće od onih koje se isplaćuju učiteljima u vlastitim školama i time su na gubitku. U pastoralnom radu i u poslovima domaćinstva redovnice ili nisu plaćene ili primaju najniže i neredovite plaće. Za troškove koje imaju obavljajući pastoralne dužnosti redovnice ne dobivaju naknadu kao svećenici.⁸²

Redovnice koje su na vodećim ulogama u crkvenim institucijama vrlo često ne dobivaju potrebno osoblje: »Kada je sestra ravnateljica škole, ne osi-

⁸⁰ Usp. Marie-Lucile KUBACKI, Il lavoro (quasi) gratuito delle suore, u: *Donne Chiesa Mondo. Mensile dell'Osservatore Romano*, 2018., br. 6, 11-15, u: <https://www.bibliotecaginobianco.it/flip/DCM/DCM66/12-13/> (2. IV. 2024).

⁸¹ Usp. Josip BALOBAN, Pokonciljska situacija žene u Hrvata, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 3-4, 257-272.

⁸² Usp. Hazel D'LIMA – Cletus ZUZARTE – Pallavi XALXO, *It's High Time*, 35, 43, 45, 75.

guravaju dovoljno nastavnika i drugog osoblja.«⁸³ Događa se također da se poslovne odluke donose bez komunikacije ili dijaloga s njima.⁸⁴

Više redovničke poglavarice se žale i da župnici zahtijevaju da sestre obavljaju poslove koje u župi nitko ne želi raditi⁸⁵ te »zahtijevaju da za blagdan cijeli samostan uredi cijelu crkvu o našem trošku«⁸⁶. Očekuje se i da sestre župnika hrane. U pastoralnom djelovanju redovnice se tuže na manjak slobode i ovisnost o svećenicima.⁸⁷ Radno vrijeme kao da i ne postoji: »U župi se traži cjelodnevna služba.«⁸⁸

Redovnice se smatra »odredom za kućne poslove« u crkvenim institucijama.⁸⁹ To nije posebnost Indije jer se ta služba tumači kao indirektni apostolat. U odnosu na to, javljaju se najmanje dva problema. Mnoge redovnice ne žele biti u indirektnom apostolatu, ali ga zbog zavjeta poslušnosti moraju prihvatiti. Crkva na taj način biva osiromašena za karizme mnogih redovnica. Drugi problem je vrednovanje toga apostolata onih kojima se služi: biskupa, svećenika i svećeničkog podmlatka. Prema svjedočanstvima iz Indije sjemeništarci se tijekom formacije naviknu da redovnice promatraju kao puke sluškinje kojim se može naređivati iako su od njih mnogo starije.⁹⁰

Više redovničke poglavarice iz Indije svjedoče da ako redovnice iz nekog razloga nisu u mogućnosti udovoljiti zahtjevima svećenstva, oni ih ucjenjuju uskratim sakramenata. Primjerice, odbijaju slaviti euharistiju u kapelici samostana ili ne dopuštaju redovnicama sudjelovati na župskoj nedjeljnoj euharistiji ili im čak uskraćuju pričest. Nekim je redovnicama svećenik odbio pričest jer nisu »pokrile glavu«. Svećenici tako na suptilan način drže redovnice u podređenosti, ovisnosti i nemoći. Na tužbe redovnica biskupi često ne reaguju.⁹¹

Izveštaji o nasilju nad redovnicama u Africi povezuju ekonomsko i seksualno nasilje. Seksualno zlostavljanje redovnica u Africi ima veze s njihovim siromaštvom bilo da je riječ o siromaštvu obitelji iz koje dolaze bilo da je riječ o siromaštvu redovničke zajednice. Budući da redovničkim poglavaricama trebaju preporuke svećenika za dobivanje sredstava iz raznih dobrotvornih organizacija, često se osjećaju dužnima poslati na župe one sestre koje svećenik

⁸³ *Isto*, 45.

⁸⁴ *Usp. Isto*, 44.

⁸⁵ *Usp. Isto*, 43.

⁸⁶ *Isto*, 42.

⁸⁷ *Usp. Isto*, 43-44.

⁸⁸ *Isto*, 43.

⁸⁹ *Usp. Isto*, 75.

⁹⁰ *Usp. Isto*, 18.

⁹¹ Više o uskrati sakramenata vidi u: *Isto*, 46-47.

traži, a koje potom iskorištavaju za spolne odnose. Osim toga, klerici ucjenjuju sestre i mogućnošću obrazovanja.⁹²

Jedan od načina na koje svećenici prisiljavaju redovnice da budu podložne i poslušne na radnom mjestu jest i verbalno nasilje. Doprinos i trud redovnica se ignorira, često ih se optužuje i ponižava pred osobljem, roditeljima, javnošću: »Zanemaruju naporan rad i službu sestara u podizanju škole u početnim fazama i krive ih za sve.«⁹³ Redovnice se ponižava i s propovjedaonice.⁹⁴ Poseban vid verbalnog nasilja su seksualne aluzije koje se tumače kao šale: »Mnogi zbijaju i prljave šale, rugajući se sestrama.«⁹⁵

Prema istraživanju provedenom 1996. godine u SAD-u seksualno zlostavljanje je često povezano s povredom profesionalne etike. To se događa kada osoba na odgovornom položaju iskorištava ovisnost i ranjivost nekoga tko joj je profesionalno dodijeljen ili povjeren.⁹⁶

Da nasilje nad redovnicama ima strukturalnu dimenziju upućuje i problem moći posjedovanja i raspolaganja vlasništvom. Čak i u slučajevima kada je pravno vlasništvo nad zemljištem jasno na ime sestara, biskupija se nastavlja koristiti imovinom za vlastite potrebe bez savjetovanja s upravom redovnica. Događalo se, naime, da su pri osnivanju biskupija ili župa biskupi rado pozivali redovnice da razviju razne službe u skladu sa svojom karizmom i davali im zemljišta i zgrade. Kad su redovnice razvile dobre i funkcionalne ustanove s mogućnošću širenja, pokušava im se te ustanove oduzeti. Klerici su u tom pogledu moćniji jer su ugovori o posjedu u njihovim rukama. Redovnicama se nudi da nakon mnogo godina apostolskog angažmana plate najam ili kupe zemlju po vrtoglavim cijenama ili da jednostavno napuste mjesto. One se teško upuštaju u imovinske sporove jer traju dugo i vode ih profesionalni odvjetnici koji su pretjerano skupi.⁹⁷

4.2. *Seksualno nasilje*

U literaturi se za seksualno nasilje rabi i izraz *seksualizirano nasilje* kako bi se istaklo da nije riječ samo o fizičkom seksualnom činu protiv volje osobe nego

⁹² Usp. Marie McDONALD, The Problem of the Sexual Abuse.

⁹³ Hazel D'LIMA – Cletus ZUZARTE – Pallavi XALXO, *It's High Time*, 44.

⁹⁴ Usp. *Isto*, 47-49.

⁹⁵ *Isto*, 49.

⁹⁶ Usp. John T. CHIBNALL – Ann WOLF – Paul N. DUCKRO, A National Survey of the Sexual Trauma Experiences of Catholic Nuns, 144.

⁹⁷ Više o problemu vlasništva vidi u: Hazel D'LIMA – Cletus ZUZARTE – Pallavi XALXO, *It's High Time*, 35-42.

da se preko seksualnih radnji provode i neseksualni interesi kao što je iskazivanje moći, dominacije i podčinjavanje druge osobe.⁹⁸ Da se upravo takvo nasilje vrši nad redovnicama, potkrjepljuje činjenica da je seksualno nasilje gotovo uvijek povezano s duhovnim nasiljem i manjim vrednovanjem žene kao takve. Zbog rodne dimenzije tog nasilja, u prikazu seksualnog nasilja nad redovnicama uzet ćemo u obzir i seksualno nasilje nad ženama općenito jer su ta dva nasilja međusobno povezana.

Redovnice mogu seksualno zlostavljati i druge redovnice, muškarci laici⁹⁹ i svećenici. Većina počinitelja ipak su svećenici jer se to nasilje uglavnom događa u okviru duhovnog praćenja i ispovijedi. Naime, ono se rijetko događa kao iznenadni seksualni napad. Riječ je o dugotrajnoj pripremi u kojoj karizmatični utemeljitelj, duhovni vođa i/ili ispovjednik raznim biografskim, antropološkim i teološkim zlorabama i manipulacijama priprema žrtvu dok s njom ne ovlada, iskoristi je, a nekada pretvori i u seksualnu robinju.

Zlostavljači žrtvi pristupaju s razumijevanjem i suosjećanjem, stječu povjerenje osobe i postupno preuzimaju kontrolu nad njezinim ponašanjem, mislima, emocijama i informacijama. Za žrtve biraju ranjive osobe, bilo one koje su već traumatizirane nasiljem bilo one koje se nalaze u kriznim situacijama i traže savjet i/ili duhovno vodstvo. Važnu ulogu ima i obrazovanje: što redovnice nekritičnije prihvaćaju riječi klerika kao Božje riječi, to lakše postaju žrtve zlostavljanja.¹⁰⁰

Biografska saznanja o žrtvi zlostavljači ugrađuju u svoju strategiju nasilja koju opravdavaju kao sredstvo za postizanje ozdravljenja.¹⁰¹ Dvoznačne i otvoreno grešne geste nasilnici predstavljaju kao izraz Božje ljubavi koja se mora utjeloviti kako bi je žrtve osjetile i tako ozdravile: »Ti to trebaš kako bi otkrila Božju ljubav«¹⁰²; »On kaže: [...] To je posve čisto. Bog ti time želi pomoći, ali to nitko ne smije znati. To je naša tajna.«¹⁰³ Žrtvi se ujedno daje do znanja da može

⁹⁸ Usp. Jadranka Rebeka ANIĆ – Ana Thea FILIPOVIĆ, *Gehört die Ausbeutung zum System?*, 111-112.

⁹⁹ Johanna Streit navodi primjer seksualnog nasilja koje je počinio ginekolog. Usp. Johanna STREIT, *Übersehenes Unrecht*, 17.

¹⁰⁰ Usp. *Isto*, 17.

¹⁰¹ Usp. Barbara HASLBECK, *Warum haben die Frauen nicht nein gesagt? Psychotraumatologische und systemische Einsichten*, u: Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER – Dorothee SANDHERR-KLEMP (ur.), *Erzählen als Widerstand*, 221-232, ovdje 227.

¹⁰² Dysmas de LASSUS, *Verheissung und Verrat*, 249.

¹⁰³ Momo EICHE, *Ich war nicht mehr ich*, u: Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER – Dorothee SANDHERR-KLEMP (ur.), *Erzählen als Widerstand*, 55-64, ovdje 53.

biti zahvalna što je upravo ona odabrana da joj se pomogne: »Sretna si, ja sam te izabrao.«¹⁰⁴

Zlostavljači uglavnom uživaju ugled u Crkvi zbog čega lakše dobivaju povjerenje i kod žrtava i kod javnosti: »Što je viši društveni status počinitelja [...], to je lakše prikriti zlostavljanje.«¹⁰⁵ Ako se nekog svećenika smatra »svećem«, sumnja pada na ženu. Ona ga je zavela, ona je kriva.¹⁰⁶ Redovnicu koja je prijavila svećenika da je seksualno zlostavljao nju i druge mlade sestre, poglavica je optužila da su ga one sigurno provocirale.¹⁰⁷

Seksualno nasilje zlostavljači opravdavaju teološki. Često u tu svrhu zlorabe svoja navodna mistična iskustva u kojima izravno od Boga ili svetaca primaju poruke za zlostavljanu osobu. Utemeljitelji novih duhovnih zajednica u Francuskoj širili su učenje o »prijateljskoj ljubavi« u kojem su zlorabili mistiku.¹⁰⁸ Zlostavljači se mistikom koriste da bi žrtvi opravdali kršenje moralnih normi: »Bog mi je rekao, da je dobro; naša je ljubav nešto posebno.«¹⁰⁹ Mistiku se tumači i za osiguranje žrtvine šutnje: »Što se među nama događa, milost je izabranja i to drugi ne mogu shvatiti.«¹¹⁰ Žrtvine sumnje umiruju se tumačenjem da je mistika iznad svakog zakona: »Nama je to dopušteno. Milost koju doživljavamo toliko je uzvišena da nas uzdiže iznad običnih zakona.«; »Stupanj ljubavi na kojem se nalazimo, dopušta sve.«¹¹¹ Takva tumačenja žrtva prihvaća jer to govori teološki obrazovan svećenik. Svećenici u Africi zlorabe svoj studij teologije u Rimu kako bi se predstavili kao poznavatelji moralnih normi i opravdali seksualno nasilje kao nešto što je u skladu s tim normama. Jedno od takvih tumačenja glasi: »Oboje smo posvećeni celibatarci. To znači da smo obećali da se nećemo vjenčati. Međutim, možemo se seksati zajedno, a da ne prekršimo zavjete.«¹¹² Nekada se pozivaju i na svoje »muške« potrebe koje moraju biti ispunjene da bi bili zdravi. Kako ne bi posjećivali prostitutke i zarazili

¹⁰⁴ Dysmas de LASSUS, *Verheissung und Verrat*, 249.

¹⁰⁵ Hildegund KEUL, Sexuelle und geistliche Gewalt gegen Frauen. Vulnerabilität, Vulneranz und kreativer Widerstand, u: Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER – Dorothee SANDHERR-KLEMP (ur.), *Erzählen als Widerstand*, 233-239, ovdje 234.

¹⁰⁶ Usp. VOICES OF FAITH, Missbrauch in der spirituellen Begleitung, 1:07:45-1:09:22.

¹⁰⁷ Usp. Salvatore CERNUZIO, *Il velo del silenzio*, 112.

¹⁰⁸ Više o karizmatičnim utemeljiteljima novih duhovnih zajednica u Francuskoj koji su razvijali učenje o tzv. prijateljskoj ljubavi kako bi opravdali seksualno zlostavljanje nad muškim i ženskim članovima svojih zajednica vidi u: Céline HOYEAU, *Der Verrat der Seelenführer. Macht und Missbrauch in Neuen Geistlichen Gemeinschaften*, 94-126.

¹⁰⁹ Dysmas de LASSUS, *Verheissung und Verrat*, 249.

¹¹⁰ *Isto*, 249.

¹¹¹ *Isto*.

¹¹² Marie McDONALD, The Problem of the Sexual Abuse.

se AIDS-om, smatraju da kao svećenici imaju pravo na redovnice koje predstavljaju »sigurne« seksualne partnerice.¹¹³

Kao problem u svim svjedočanstvima pojavljuje se sakralizacija svećenika kao Božjeg službenika.¹¹⁴ Shvaćanje svećenika kao Kristova namjesnika, zlostavljaču omogućava tumačenje: »Ako voliš mene, voliš Isusa.«¹¹⁵ Prema jednom svjedočanstvu nježnosti koje je od nje tražio svećenik tumačio je kao dokaz Isusove ljubavi prema njemu i obrnuto.¹¹⁶

U opravdanju seksualnog nasilja nasilnici posežu i za teološkim tradicijama koje ženu okrivljuju za grijeh prvih ljudi i to povezuju s 1 Tim 2,14.¹¹⁷ Jedna žena svjedoči da ju je svećenik silovao 15. rujna na blagdan Gospe Žalosne, tumačeći da ona treba doživjeti bol kako bi bila slična Majci Božjoj.¹¹⁸

Žrtve svjedoče da se u nasilničkim odnosima zlorabi zavjet poslušnosti koji zlostavljači tumače u smislu bezuvjetne podređenosti: »Najgori je bio strah da ću otići u pakao ako ga ne poslušam i tako sam mu konačno popustila.«¹¹⁹ Zaštita ugleda redovničke zajednice i svećenika shvaća se kao obveza poslušnosti i posljedično vodi do prešućivanja nasilja: »Ideja da ne možete govoriti loše o svojoj zajednici i pomazanim svećenicima bila je toliko jaka u našim umovima da je otkrivanje nečega takvog bilo protiv onoga što Bog od nas traži. Nije bilo važno što vam je učinjeno. Išli ste protiv Božje volje.«¹²⁰

Kad žene općenito i redovnice posebno progovore o seksualnom nasilju u Crkvi često nisu priznate kao žrtve jer nisu maloljetne. Suočene se s izrazima: »Ne postoji zlostavljanje odraslih žena – kod odraslih je riječ o dvoje ravnopravnih ljudi koji se međusobno privlače.«¹²¹ Ili: »Žene mogu jednostavno reći ne.«¹²² Suučesništvo žrtava sugerira se pitanjima: »Zašto se nije branila?«,

¹¹³ Usp. *Isto*.

¹¹⁴ Usp. Matthias DROBINSKI, *Missbraucht im Namen des Herrn* (24. VIII. 2019), u: <https://www.sueddeutsche.de/medien/arte-doku-missbrauch-nonnen-sexuelle-gewalt-katholische-kirche-1.4354003> (10. 12. 2023.).

¹¹⁵ Dysmas de LASSUS, *Verheissung und Verrat*, 249.

¹¹⁶ Usp. Katharina HOFF, *Das alles im Namen Gottes*, u: Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER – Dorothee SANDHERR-KLEMP (ur.), *Erzählen als Widerstand*, 103-108, ovdje 105.

¹¹⁷ Usp. Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER, *Spirituellem und sexueller Missbrauch an erwachsenen Frauen*, 198.

¹¹⁸ Usp. Katharina HOFF, *Das alles im Namen Gottes*, 104-105.

¹¹⁹ Dysmas de LASSUS, *Verheissung und Verrat*, 251.

¹²⁰ Rocío FIGUEROA – David TOMBS, *Living in Obedience and Suffering in Silence*, 58.

¹²¹ Ute LEIMGRUBER, *Frauen als Missbrauchs-betroffene in der katholischen Kirche? Wie Missbrauch tabuisiert und legitimiert wird*, u: Doris REISINGER (ur.), *Gefährliche Theologien. Wenn theologische Ansätze Machtmissbrauch legitimieren*, Regensburg, 2021., 119-136, ovdje 122.

¹²² *Isto*.

»Kako su te žene mogle dopustiti da im se to dogodi?!«¹²³ Takve reakcije upućuju na nepoznavanje problema, pojačavaju osjećaj krivnje i samooptuživanja kod žrtava i sprečavaju ih da o tome progovore.¹²⁴

Kako bi se shvatilo zašto i odrasla žena može biti žrtva seksualnog nasilja i nekada ne može glasno reći »ne« ili se braniti, potrebno je uzeti u obzir i spoznaje iz psihotraumatološkog istraživanja. Naime, u psihološkoj traumi pogođena osoba ne može reagirati. Da izdrži situaciju, ona se ukoči kao paralizirana, dislocira se, derealizira, depersonalizira.¹²⁵ Žrtva nije će zbilju koju u potpunosti ne može shvatiti. Ona je poput ptice koju hipnotizira zmija tako da ona ne može odletjeti, premda bi mogla. Jedna svjedokinja kaže: »Zamračenje. Nemoguće, ne može biti moguće. Nije. Nije se dogodilo.«¹²⁶ U traumatičnoj situaciji osobama nije moguće reći »ne« ili se aktivno braniti, osobito ako je riječ o retraumatizaciji. U slučaju ponovljenog nasilja žrtva već poznaje situaciju nesposobnosti obrane i bijega te je stoga vjerojatno da će se ukočiti, zanijemiti, isključiti. Počinitelji upravo traže takve osobe.¹²⁷

Prema Dysmas de Lassusu trauma koja čini žrtvu slijepom jedan je od uzroka osjećaja krivnje kod žrtve. On citira biskupa Ravela, koji smatra da seksualno zlostavljanje, više nego drugi oblici zlostavljanja, »vodi do 'razmjene' odgovornosti za nasilje. Grijeh mučitelja i nevinost žrtve se izvrću: Žrtva je grešna, a mučitelj nevin, ponosan na svoju čistu savjest. (...) To žrtvi otežava da sama prijavi prijestup jer prijavu smatra priznanjem osobnog zločina. Kod žrtve će osjećaji grijeha ostati onoliko dugo koliko počinitelj te iste osjećaje kod sebe poriče.«¹²⁸ To ujedno znači da žrtva preko traumatskih sjećanja ostaje vezana uz počinitelja, čak i kad s njim više nije u kontaktu.¹²⁹

Uz individualne psihološke razloge za izostanak verbaliziranog »ne« kod seksualnog nasilja potrebno je uzeti u obzir i mnogostruke dinamike moći, asimetrije i odnose ovisnosti u kojima se ljudi nalaze. Pastoralna teologinja Ute Leimgruber upozorava da o konsenzusu ili pristajanju nije moguće govoriti kad je žrtva ovisna o počinitelju: »Konsenzus ne znači slobodnu volju, već slobodnu volju pod zadanim društvenim uvjetima.«¹³⁰

¹²³ Dysmas de LASSUS, *Verheissung und Verrat*, 253.

¹²⁴ Više o tome vidi u: *Isto*, 252-254.

¹²⁵ Usp. Barbara HASLBECK, *Warum haben die Frauen nicht nein gesagt?*, 222-223.

¹²⁶ Dysmas de LASSUS, *Verheissung und Verrat*, 251.

¹²⁷ Usp. Barbara HASLBECK, *Warum haben die Frauen nicht nein gesagt?*, 226-227.

¹²⁸ Dysmas de LASSUS, *Verheissung und Verrat*, 252.

¹²⁹ Usp. *Isto*.

¹³⁰ Ute LEIMGRUBER, *Frauen als Missbrauchsbetroffene in der katholischen Kirche?*, 126.

Nesposobnost žrtve da se aktivno odupre uvjetovana je i (religijskom) socijalizacijom u kojoj veliku ulogu igraju rodni stereotipi, prijetnje, kazne i ušutkivanja kritičkog propitivanja i zdravog otpora te odgoj za poslušnost autoritetu općenito i svećenicima posebno.

U nasilju nad ženama važnu ulogu ima (religijska) socijalizacija temeljena na rodnim stereotipima i komplementarnom rodnom modelu. Prema tom modelu, koji svoje utemeljenje ima u aristotelovskoj prirodnoj filozofiji a prevladao je u teološkoj antropologiji,¹³¹ žene su po prirodi pasivne, osjećajne, potrebne muškog vodstva, dok su muškarci aktivni, razumni, sposobni da upravljaju i vode obitelji, društva i vjerske institucije. U socijalizaciji koja se temelji na tim postavkama od žena se očekuje da budu uslužne, poslušne i po-žrtvovno sebedarne za dobro drugih.

Ute Leimgruber piše o »rodnim gramatikama«, koje »normativno djeluju na društvene prakse u konkretnim životnim uvjetima«. One su moć koja odlučuje »o tome kome će se vjerovati, kome ne, čije zlostavljanje vrijedi kao (...) prihvatljivo«¹³². Prema njezinom mišljenju Katolička Crkva svojim binarnim i komplementarnim shvaćanjem žena i muškaraca, svećenika i laika, tvori sustav koji omogućava, olakšava, opravdava i prešućuje seksualno i seksualizirano nasilje nad ženama i ženama redovnicama. Klerikalno razumijevanje službe koje svećeniku po službi i ređenju pripisuje nadređenost, u kombinaciji s muškom nadmoći, utemeljuje opasnu dominaciju zaređene muške osobe.¹³³ U odnosu na seksualno zlostavljanje redovnica u Africi McDonald zaključuje: »Čini se da je sestri nemoguće odbiti svećenika koji traži seksualne usluge. Ona je odgojena da sebe smatra inferiornom, da bude podređena i da se pokorava – čak i svom mlađem bratu. Razumljivo je, dakle, da sestra smatra nemogućim odbiti svećenika koji traži seksualne usluge. Na te se muškarce gleda kao na 'autoritete' koje se mora slušati.«¹³⁴

Profesor fundamentalne teologije Gregor Maria Hoff piše o specifičnom strukturalnom »katoličkom seksualnom zlostavljanju«: »Ako žena kao zaruč- nička personifikacije Crkve biva predstavljena nasuprot muškom Kristu, to svećeniku nudi opasne identifikacijske potencijale iz (...) djelovanja 'in persona Christi', s (...) toksičnim posljedicama.«¹³⁵ Kao što smo prethodno naveli,

¹³¹ Više o tome vidi u: Jadranka Rebeka ANIĆ, Prilog teološkoj (de)konstrukciji rodnih stereotipa – istraživanje iz Hrvatske, u: *Nova prisutnost*, 20 (2022.) 1, 73-87.

¹³² Ute LEIMGRUBER, Frauen als Missbrauchs-betroffene in der katholischen Kirche?, 119-120.

¹³³ Usp. *Isto*, 129-131.

¹³⁴ John L. ALLEN Jr. – Pamela SCHAEFFER, Reports of abuse.

¹³⁵ Citirano prema: Ute LEIMGRUBER, Frauen als Missbrauchs-betroffene in der katholischen Kirche?, 132.

mnogi zlostavljači svoje čine direktno dovode u vezu s Isusom: oni djeluju u njegovo ime i očekuju od žena sebedarno ponašanje. Stoga je zadaća teologije otkriti »diskursivne i praktične veze patrijarhalno-sekularnog i komplementarno-teološkog rodnog koda i njihovih rušilačkih taloženja u zlostavljačkim kontekstima«¹³⁶.

Osim toga, društvenom i religijskom socijalizacijom ženskost se povezuje s moći zavodništva i grešnošću. Žene se dijeli na Evu i Mariju, na »zavodnicu«, »kurvu i sveticu«.¹³⁷ Kad se nasilje dogodi, propituje se koliko je žena »Eva« i stoga suodgovorna, odnosno, kako je bila odjevena, kako se ponašala i slično. Posljedica je da i same pogođene sumnjaju u svoju nevinost i stoga se boje govoriti o nasilju. Zlostavljači se time koriste kako bi okrenuli ulogu počinitelja i žrtve. Oni sebe predstavljaju kao žrtve, dok žrtvu optužuju i posramljuju. To se pokazalo kao uspješna strategija ušutkivanja zlostavljanih žena.

Potrebno je uzeti u obzir i različito kodificirana moralna ponašanja za žene i muškarce. Primjerice, žensko »ne« seksualnom činu još uvijek se kodira kao »da«. Nekada žene ne pružaju otpor jer zlostavljač njihovo »ne« neće prihvatiti, a nadaju se da će bez otpora sve završiti brže ili s manje dodatnog nasilja.¹³⁸

Dakle, kad se tematizira nasilje nad ženama u Crkvi, treba uzeti u obzir skrivene kategorije moći i analizirati ih koristeći se rodno specifičnom hermeneutikom.¹³⁹

Posljedice seksualnog nasilja za redovnice su teške, osobito ako su ostale trudne. Poznati su slučajevi u kojima su svećenici od njih zahtijevali da izvrše pobačaj te su ih nakon toga na ispovijed slali kod drugih svećenika, svojih prijatelja. Kazne za takve svećenike su banalne. Primjerice, premještaj u drugu župu, obavljanje duhovnih vježba, slanje na daljnji studij. Ako budu ekskomunicirani, to ne traje dugo. Redovnice se pak okrivljuju da su pristale na seksualni čin, bivaju isključene iz zajednice, veoma često su odbačene i od obitelji i to u trenutcima kad im je najviše potrebna pomoć. Bez sredstava i financijske potpore djetetova oca, postaju traumatizirane samohrane majke.¹⁴⁰ Da bi pre-

¹³⁶ Isto, 133.

¹³⁷ Usp. Dorothee SANDHERR-KLEMP, Un-sagbare Not. Ein Buchprojekt gegen Missbrauch und Missachtung, u: Barbara HASLBECK – Regina HEYDER – Ute LEIMGRUBER – Dorothee SANDHERR-KLEMP (ur.), *Erzählen als Widerstand*, 247-254, ovdje 250.

¹³⁸ Usp. Ute LEIMGRUBER, Frauen als Missbrauchsbetroffene in der katholischen Kirche?, 124.

¹³⁹ Usp. Isto, 136.

¹⁴⁰ Usp. Johanna STREIT, Übersehenes Unrecht, 18.

hranile dijete, neke su u Africi bile prisiljene ući u brak kao druga ili treća supruga ili se čak odati prostituciji.¹⁴¹

Zaključak

Premda se nasilje nad redovnicama posljednjih godina sve više istražuje, još mu se ne pridaje važnost kao što je to slučaj s nasiljem nad maloljetnim osobama. U dokumentu *Vos estis lux mundi* redovnice su supsumirane pod izraz »ranjiva odrasla osoba« i tako ostaju nevidljive. Postojeća istraživanja upućuju da je to nasilje široko rasprostranjeno, da ima strukturalni karakter, da ima karakter rodno uvjetovanog nasilja i da se pojavljuje kao ekonomsko, psihičko, fizičko i seksualno. Kao faktori koji to nasilje omogućavaju i olakšavaju, identificirane su strukture temeljene na asimetriji moći između klerika i laika, žena i muškaraca te između poglavarica i članica zajednica. U redovničkim zajednicama problem je i predugo ostajanje istih osoba u vodstvu kao i istodobno obnašanje više vodećih služba. Nasilje nad redovnicama zahtijeva preispitivanje teološkog tumačenja rodnog modela komplementarnosti, zavjeta poslušnosti te sakralizacije i hijerarhizacije klerikalne moći u Crkvi. Kad je u pitanju Katolička Crkva u Hrvatskoj, nužno je ovo nasilje detabuizirati, govoriti o njemu u crkvenoj javnosti kako bi se ohrabrilo žrtve da progovore o svojim traumama te potaklo hijerarhiju i redovničke poglavarice da iniciraju istraživanja s ciljem stvaranja programa pomoći žrtvama i prevencije budućeg nasilja.

Abstract

»*BE QUIET FOR NOW, MY SISTER...!*« (2 SAMUEL 13:20)
(DE)TABOOIZATION OF VIOLENCE AGAINST NUNS

Jadranka Rebeka ANIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Regional Centre Split
Bijankinijeva 13, HR – 21000 Split
rebeka.anic@pilar.hr

The article addresses violence against nuns, given that the gendered nature of this violence affects all women, irrespective of their status, role or duty within the Church. The first chapter presents testimonies and the research aimed at de-tabooing the topic

¹⁴¹ Usp. Marie McDONALD, The Problem of the Sexual Abuse.

of violence against nuns. The second chapter examines structural and spiritual violence, as these forms of violence underpin and frame all other forms of violence and are crucial for comprehensive understanding of violence against nuns. The third and fourth chapters discuss the types and manifestations of violence in women's religious communities as well as clerical violence against nuns. The conclusion identifies specific problems, such as power asymmetry between clergy and laity, between men and women and between leaders and community members. It also addresses the needs for limiting the terms of office and prohibition of holding concurrent leadership positions. In the context of the Catholic Church in Croatia, the aim of the article is to initiate the de-tabooing and encourage research to develop prevention programs and support victims of violence.

Key words: *violence, structural violence, spiritual abuse, nuns, obedience, power, Catholic Church.*